„ŠŤASTNÝ OSTROV“ THOMASE MORA

Pět století nás už dnes dělí od narození Thomase Mora, současníka Erasmova, Dürerova a Michelangelova, jednoho z duchovních velikánů renesanční Evropy, jenž svým životem a dílem ztělesňoval a vyjadřoval nejen politické zrání buržoazie jako třídy, ale i sociální naděje utlačovaných a vykořisťovaných mas. Svět, do něhož se More narodil a v němž dospíval v muže, byl světem kontrastů a konfliktů, hromadícího se bohatství i nezměrné bídy, idealismu i korupce, zoufalství, ale i nadějí, neboť utrpení a nejistota pramenící z počínajícího rozkladu inertního a soběstačného feudálního zřízení a jeho tradičních hodnot byly symptomem bolestného zrání a růstu nové kvality v lůně staré středověké společnosti.

Thomas More se narodil v Londýně, ve městě bohatých obchodníků, dovedných řemeslníků a odvážných námořníků pravděpodobně 6. února 1478. (Toto datum se tradičně uvádí ještě dnes, ačkoliv nejnovější historický výzkum považuje za správnější údaj 6. únor 1477.) Pozdější „kníže anglických humanistů“ spatřil tak světlo světa v témže roce, kdy byla v Anglii vytištěna první kniha. Jeho otec John More, soudce a principál vysokého právnického učení Lincoln's Inn, náležel k zámožné vrstvě londýnského měšťanstva. Mladý Thomas se už v raném věku naučil číst, psát a disputovat latinsky a na prosbu svého otce byl přijat jako páže v paláci učeného a „osvíceného“ kardinála Mortona, arcibiskupa canterburského. Kardinál, jemuž se velmi zalíbila Morova živá inteligence, přesvědčil starého soudce, aby poslal syna studovat do Oxfordu. Čtrnáctiletý Thomas se tedy stal studentem, a protože neměl peněz nazbyt, poznal záhy nejen veselé, ale i stinné stránky tehdejšího studentského života: tvrdý režim, hlad a žebrotu.

V Oxfordu, který se stal útulkem prvních anglických humanistů — Coleta, Grocyna a Linacra —, ho zcela zaujalo studium

řečtiny a klasické kultury. Přísný otec, který chtěl Thomasovi zajistit právnickou kariéru a nebyl nadšen jeho literárními sklony, však bděl a roku 1494 přiměl syna k návratu do Londýna. Po absolvování sedmiletého cyklu právnických studií v londýnské koleji New Inn se Thomas stal Mistrem Morem a členem advokátní rady. Mohl vést obhajoby, ale zprvu dal přednost přednášení, výkladům práva studentům i vzdělanému publiku a komentování teologických spisů. Vysoká učení v Londýně nebyla tak spekulativní jako starší a proslulejší univerzity v Oxfordu a Cambridgi, byla však solidní a více prakticky orientovaná. Přednášení na Lincoln's Inn, nejváženější právnické koleji v Londýně, kde byl More několikrát „readerem" (profesorem), bylo poctou, která se zcela vyrovnala získání doktorátu práv v Oxfordu či Cambridgi.

Suchopárná studia nedokázala oslabit Morovo mladické nadšení pro klasické jazyky a literaturu. Jeho záliba dostala naopak nový silný impuls díky seznámení s proslulým humanistou Erasmem Rotterdamským. Jejich vzájemné seznámení roku 1499 mělo rozhodující význam pro formování dalších osudů a názorů obou mužů. Poznali se v době, kdy byl More ještě studentem, a zpočátku je spojovala především láska k řečtině a k antickému kulturnímu dědictví. O deset let starší Erasmus obdivoval nadání a erudici mladého Mora a v rozhovorech s ním si ujasňoval své vlastní názory. V rozsáhlé Erasmově korespondenci se nám také zachoval detailní portrét Morova charakteru. Obdivuje se přítelově humorné veselosti, odvaze, čestnosti, prostotě a skromnosti pojící se s vysokým vzděláním a praktickými schopnostmi, vyjadřoval Erasmus pouze dojem všech, kdož Mora znali.

V letech 1501—1505 vedl More napůl světský, napůl církevní život. V té době se dokonce dobrovolně podřídil regulím řádu kartuziánských mnichů. Toužil po obrození původních křesťanských ideálů a lákala ho myšlenka očisty a „racionalizace" teologie. Tehdy položil také základ své teologické, filologické a filozofické knihovně, která patřila svými 180 svazky mezi nejbohatší v Anglii. Svůj volný čas profesora a advokáta (a toho nebylo málo, neboť spánku věnoval nejvýše čtyři hodiny denně) trávil meditacemi a studiem. V jeho nitru se v těchto letech odehrával konflikt mezi novým a starým, mezi humanistou, příjemným společníkem, filozofem a praktikem na jedné straně a ještě středověkým člověkem se sklonem k askezi a rozjímání na straně druhé.

Morova intenzívní studia a asketický život v šeru kláštera mu nezabránily vstoupit a aktivně zasáhnout do veřejného dění. Mladý advokát si záhy získal jméno a roku 1504 ho proto londýnští kupci zvolili do parlamentu. V době, kdy se mladý More stal členem Dolní sněmovny, se Anglie začala zotavovat ze staletí dynastických bojů o trůn. Nový panovník Jindřich VII. spojil sňatkem soupeřící rody „červené a bílé růže", a protože dal zemi mír po dlouhých letech bojů a strádání, byl oslavován jako spasitel. Své značné prestiže neváhal využít ve prospěch vlastní pokladny. Tehdejšímu parlamentu byla přisouzena úloha odhlasovávat králi značné částky, o něž se ztenčovaly především měšce londýnských měšťanů. More, jemuž ležely na srdci v prvé řadě zájmy jeho spoluobčanů, odvážně čelil královým žádostem o povolení nových daní. Před královým hněvem musel však uprchnout z Londýna a až do roku 1509 zůstal mimo veřejné dění.

„Nucený odpočinek" umožnil Morovi věnovat se humanistickým studiím a zároveň i prožít nejšťastnější léta soukromého života. Roku 1504 se oženil s nejstarší dcerou z rodiny Coltů v Essexu, u nichž nalezl útočiště. Z tohoto manželství se narodily tři dcery a syn. More byl skvělým otcem a velmi miloval své děti, obzvláště pak starší dceru Margaretu, jíž se dostalo dokonalého klasického vzdělání a která se později proslavila v anglických humanistických kruzích. Ve stejné době vznikala i Morova raná díla (*Život a spisy Pica della Mirandoly*, *Život Richarda III.* a část *Epigramů*), která nám odhalují celou škálu rozličných námětů, jež ho zaujaly, svědčí o jeho myšlenkovém bohatství a rovněž ukazují, kterak byla *Utopie* „připravována" předchozími eseji, v nichž se pojil básnický elán s vážnými filozoficko-historickými soudy.

Králova smrt a nástup jeho syna Jindřicha VIII. na trůn dovolily Morovi vrátit se do Londýna a pokračovat v advokátní praxi. Už v předchozích letech zcela opustil myšlenku na církevní dráhu a je zajímavé, že právě za pobytu u Mora napsal roku 1509 Erasmus proslulou *Chválu bláznovství*, tepající mocné tohoto světa, pokrytce a líné mnichy, nazvav ji na počest hostitele „Moriae Encomium". Spolu s Erasmem si More, někdejší druh kartuziánů, tropil žerty z falešných mnichů, ironicky kritizoval jejich nevzdělanost i obecné církevní zlořády své doby. Záhy nabyl pověsti jednoho z nejproslulejších právníků a byl proto vyhledáván ve všech vážnějších sporech. Roku 1510 byl jmenován podsudím — zástupcem

londýnského šerifa. Značně zbohatl a jeho příjmy mu dovolovaly vést život zámožného člověka. Na břehu Temže v Chelsea si postavil krásný venkovský dům, v němž hostil své druhy humanisty. Erasmus srovnával jeho dům s Platónovou Akadémií a můžeme-li věřit tradici, žil načas pod jeho střechou i německý malíř a rytec Hans Holbein mladší, autor několika Morových portrétů a ilustrátor basilejského vydání *Utopie*.

More, učený, ale prostý muž, šťastný v kruhu své rodiny a ve společnosti knih, byl záhy zatažen i do složité hry politických jednání. V květnu 1515 odjel jako představitel zájmů londýnských obchodníků s anglickým poselstvem do Flander k jednáním se zástupci habsburského prince Karla. Poselstvo mělo za úkol urovnat spor kolem obchodu s vlnou a dovozu flanderských suken. Protahujícího se jednání využil More k návštěvě Antverp, kde se v domě svého nového přítele, humanisty Petra Aegidia (Gillese), údajně seznámil s portugalským námořníkem Rafaelem Hythlodaiem, někdejším druhem Ameriga Vespucciho, jenž se prý právě vrátil z cest, na nichž strávil mimo jiné pět let na ostrově Utopii. Na základě Hythlodaiova vyprávění o dojmech z návštěvy Anglie a jeho líčení o cestách i o životě na podivuhodném ostrově sepsal More na podzim roku 1515 v Antverpách II. knihu *Utopie*, popisující detailně ideální ostrov, a na jaře 1516 k ní v Londýně přiřadil I. knihu, tepající zlořády života anglické společnosti. V září 1516 zaslal rukopis knihy Erasmovi do Lovaně, kde ještě téhož roku vyšel latinsky v Martensově tiskárně pod názvem *Knížka vpravdě zlatá a stejně užitečná jako zábavná o nejlepším stavu státu a o novém ostrově Utopii.*

More napsal *Utopii* na vrcholu svých mužných let, ale na nápad sestavit knihu, která by spojila v souvislý celek jeho rozptýlené dílčí myšlenky, přišel už roku 1509, tj. v době, kdy pod jeho střechou Erasmus redigoval svoji *Chválu bláznovství*. Právě Erasmus ho zřejmě inspiroval při koncipování Utopie („Nusquamy"), země nikde neexistující, neboť si přál, aby vylíčení ideální země „společnosti moudrých" následovalo po jeho „zemi bláznů" a kontrastovalo s ní. *Utopie* tedy dozrávala po léta a diskuse s bruggskými a antverpskými vzdělanci se stala pouze posledním impulsem pro její sepsání.

Fantazii čtenářů jitřily tehdy především zprávy o výpravách „do Indie" a zvědavci přímo dychtili po každém novém vylíčení příhod z dalekých moří a bájných zemí. *Quattuor navigationes*, historie čtyř plaveb Ameriga Vespucciho, jichž se Hythlodaios údajně zúčastnil, vyšla tiskem roku 1507 a byla zřejmě Morovi velmi dobře známa. Obsahovala popis prosté předtřídní společnosti indiánských kmenů, opovrhujících zlatem a šperky, spokojených s dary přírody a žijících v hojnosti a dokonalé svobodě. V ostrém kontrastu k jejich idylickému životu stály války a bída Evropy, „starého světa", jemuž vládlo „bláznovství", ačkoliv bylo tak snadné dosáhnout v něm s trochou moudrosti pravého štěstí. Vespucciho *Navigationes* a spis Pietra Martira d'Anghiery *De orbe novo* z roku 1511 nepochybně poskytly materiál pro vznik *Utopie*. Obraz prvotní „rajské" nevinnosti lidstva se stal spolu s vírou humanistů ve „zlatý věk" a s polozapomenutými komunistickými ideály středověku důležitou komponentou Morova pojetí spravedlivé společnosti. Osoba fiktivního vypravěče usnadnila navíc Morovi ožehavý úkol, neboť mu umožnila vložit do Hythlodaiových úst kritiku mravů a zákonů tehdejší doby i vylíčení žádoucího ideálního zřízení. První čtenáři *Utopie* byli o reálné existenci ostrova přesvědčeni natolik, že dokonce uvažovali o nutnosti jeho brzkého obrácení na křesťanskou víru.

O mimořádném úspěchu knihy, kterou nadšeně přivítali Budé, Erasmus a další evropští humanisté, svědčí skutečnost, že byla během čtyř let osmkrát vydána v šesti evropských městech. Po vytištění v Lovani následovala v rychlém sledu další vydání v Paříži (1517), Basileji (1518) a v letech 1519—20 ve Florencii, Benátkách a Vídni. První anglické vydání *Utopie* vyšlo až roku 1551, dlouho po Morově smrti. Autorovu památku nebylo totiž radno za vlády Jindřicha VIII. připomínat a nikdo v Anglii nenalezl odvahu překládat a tisknout jeho spisy. Na druhé straně ani sám More příliš neusiloval o anglickou verzi *Utopie;* protože kniha obsahovala kromě komunistického ideálu zároveň i jednu z nejostřejších kritik metod královské politiky, bylo prozřetelnější ponechat ji v mrtvém jazyce učenců a vydávat ji raději v Lovani a Paříži než v Londýně či Oxfordu.

Položme si nejprve otázku, co především znepokojovalo učeného humanistu Mora na anglické sociální realitě na počátku XVI. století. V letech, v nichž žil, se dovršovalo období velkých změn v ekonomickém i společenském životě země, které započaly a probíhaly už v předchozích dvou stoletích pozvolným nahrazováním středověkého naturálního hospo-

dářství produkcí pro trh. V lůně feudálního řádu se rodily a zrály kapitalistické výrobní vztahy. Převážná část anglických rolníků byla už koncem XV. století osobně svobodná a za užívání půdy platila jen nevelký peněžní pacht. Tento „zlatý věk" anglického rolnictva však neměl dlouhého trvání. Rozpad středověké vesnické občiny osvobodil sice rolníky od nevolnických pout, ale zároveň jim odňal jistou základnu jejich existence; osvobození od závislosti na půdě umožnilo totiž současně pánovi v době, kdy už jeho moc nespočívala v počtu poddaných, ale ve výši zisku, který mohl ze své půdy vyždímat, rolníka z půdy vyhnat.

Rozvíjení městské výroby, obohacování tržních vztahů mezi městem a venkovem i neustálá potřeba peněz nutily landlordy hledat nové a výnosnější formy zemědělské produkce. Rozmach soukenictví a vznik prvních kapitalistických manufaktur spolu s obecným růstem cen vlny způsobily, že se nejvýnosnějším odvětvím anglického zemědělství stal chov ovcí, který ovšem potřeboval velké rozlohy půdy. Zachváceni vidinou snadného zisku začali lordi vyhánět selský lid z orné půdy, bořili celé vesnice a zabírali obecní pozemky, pole získaná legálně, podvodem i násilím ohrazovali a měnili v pastviny. Na počátku XVI. století měli už někteří lordi stáda o 24 000 ovcí.

V první knize *Utopie* načrtává More pochmurný obraz běd, které postihly Anglii v souvislosti s neúměrným rozšiřováním chovu ovcí a s ohrazováním: vylidňování vesnic, zbídačování rolníků, tuláctví a zločinnost. „Vaše ovce, které bývají tak mírné a kladou jen skromné požadavky na výživu," praví Hythlodaiovými ústy More, „začaly nyní být, jak se vypráví, tak žravé a nezkrocené, že ohrožují i lidi a plení i pustoší pole, domy i městečka... vznešení a urození páni... neponechávají ani kus půdy polím, kol dokola všechnu věnují pastvinám, strhávají domy a boří městečka, ponechávajíce stát nanejvýše kostel, aby z něho udělali stáj pro ovce. A tak... oni výtečníci proměňují všechna venkovská sídla, a co kde je vzdělané půdy, v holou pustinu." Protože ceny vlny stále rostly, vyplácel se chov ovcí více než pěstování obilí a „ovce nahrazovaly lidi".

Morovo líčení chovu ovcí jako „morové rány" postihuje na konkrétním případě obecný proces nahrazování feudálního naturálního hospodaření kapitalistickým zemědělstvím, založeným na produkci pro trh. Tento proces vyvolal rozsáhlou vlnu pauperizace a utrpení, neboť kapitalismus vznikal v Anglii nejprve v oblasti zemědělství a obchodu, zatímco kapitalistický průmysl, jenž by byl s to zbídačené masy absorbovat a využít, ještě neexistoval. V I. díle *Kapitálu*, v kapitole o vzniku kapitalismu v Anglii, uvádí Karel Marx Morovo svědectví o ohrazování, o „ovcích požírajících lidi". Podle Marxova názoru *Utopie* i jiná dobová svědectví přesvědčivě dokazují, že původní akumulace kapitálu se neobešla bez násilného vyvlastňování rolníků. „Zbídačení rolníci...," psal Marx, „se masově měnili v žebráky, lupiče, tuláky — částečně dobrovolně, většinou však pod tlakem nutnosti. Proto jsou koncem XV. století a po celé XVI. století ve všech západoevropských zemích vydávány krvavé zákony proti tuláctví. Otcové dnešní dělnické třídy byli trestáni především za to, že je násilím přeměnili v tuláky a paupery..."

Od dob Villonovy *Balady o oběšencích* nemluvil snad nikdo s větší odvahou než More o otřesném utrpení a nešťastném osudu nové třídy vyděděnců: „...ubožáci se musejí stěhovat... a když ten (pakatel utržený za nábytek P. K.) na bludných cestách brzy utratí, co jiného jim nakonec zbývá, než aby kradli a dávali se věšet..., anebo aby se potulovali po žebrotě? Ačkoliv i pak jsou zavíráni do žalářů, protože se prý zahálčivě potloukají. Nikdo se nenajde, kdo by je vzal do práce, třebaže se o ni velmi dychtivě ucházejí..." Morovo líčení je nejen obžalobou skutků lordů, ale současně i celého feudálně absolutistického státu, který se nejen rolníků proti zvůli pánů neujal, nýbrž stíhal je dokonce krutým zákonodárstvím. Morův vypravěč Hythlodaios je překvapen neobyčejnou přísností anglických zákonů, trestajících zloděje stejně jako vraha. Kruté stíhání a hrdelní tresty ovšem počet krádeží snížit nemohly, neboť jejich příčinami byly bída a hlad. V první polovině XVI. století, v době, kdy se krádež trestala smrtí, byla proto anglická města nemyslitelná bez šibenic. (Podle svědectví kronik bylo za vlády Jindřicha VII. popraveno ročně na 2000 lidí, za panování jeho syna Jindřicha VIII. oběšeno celkem 72 000 tuláků a zlodějů).

Postupně dospěl More k závěru, že samotná společensko-ekonomická situace rodí v Anglii zloděje, neboť tam, kde dříve zajišťovala půda obživu mnoha rolnickým rodinám, stojí dnes jediný ovčín. Vida neúčinnost drastických trestů, uvažoval jako prozíravý právník spíše o prostředcích, které by lidem zajistily práci a dostatečný výdělek. Neomezil se na pouhý popis strádání a bídy lidových mas, ale rozhodl se dobrat se samé podstaty onoho dění, a proto si položil základní otázku

— v čem tkví příčina nespravedlnosti a nedůstojnosti stávajícího společenského zřízení, proč prostí a skromní lidé vykonávající práci užitečnou a nezbytnou pro celou společnost žijí v podmínkách, ve srovnání s nimiž „.... se mohou jevit mnohem lepšími životní podmínky tažných zvířat", zatímco život zahalečů a příživníků plyne „v lesku a přepychu". A odpovídá si ústy Rafaela Hythlodaia: kořen všeho společenského zla spočívá v existenci soukromého vlastnictví :„... všude tam, kde trvá soukromé vlastnictví a kde všichni všechno měří penězi, stěží může kdy nastat, aby byl stát zřízení spravedlivé a prospěšné... Proto jsem pevně přesvědčen, že se statky nemohou nijak správně a spravedlivě rozdělit a že nelze lidské poměry šťastně uspořádat, leč úplným odstraněním soukromého vlastnictví; naopak, dokud to zůstane, zůstane vždy u daleko největší a daleko nejlepší části lidí soužení a neuniknutelné břemeno chudoby a bídy..."

Tak jako ve většině sociálních utopií kontrastuje i v Morově *Utopii* část kritická, založená na pronikavé analýze existujících společenských vztahů, s částí „konstruktivní", návrhem ideálního zřízení, systémem vybudovaným představivostí autora a mnohdy se utápějícím v detailech. Morova kritika soudobé společnosti je cenná, nikoliv však jediná ani nejpůvodnější; její autor nebyl schopen z ní odvodit praktické řešení sociálně ekonomických problémů, a proto si ideální společenské zřízení, nejlepší stát, jenž postavil do protikladu s ubohou každodenní skutečností, musel vydedukovat. Srovnáním obou částí, kritické a „utopické", se mu však podařilo názorně ukázat, že bída a utrpení nejsou nutně jedinou formou existence prostého lidu, že existuje i jiná možná forma — šťastný a mírový život, možný ovšem pouze na základě vytvoření komunistických vlastnických a výrobních vztahů.

Ve srovnání s tehdejší temnou Evropou hladu a bídy, násilí, drastického zákonodárství proti vykořisťovaným a stálých válek mezi státy, které povstaly z trosek feudální společnosti, se Utopie jevila čtenářům jako jakýsi svět naruby, založený na zdravém rozumu. Zeměpisná poloha Utopie nebyla bohužel (pro nepozornost Mora, který prý tuto důležitou informaci přeslechl) známa a etymologický význam většiny uváděných názvů a jmen (Utopie, Hythlodaios, Anydrus, adémus, Alaopolíťané aj.) jen podtrhává dojem o její neskutečnosti. Onomastikou a toponymií Utopie prosakuje tak pesimismus autora, jenž jako by sám o existenci tak dokonalé země pochyboval.

Na ostrově Utopii se rozkládá 54 měst (pro zajímavost je nutno uvést, že je jich stejný počet jako hrabství v soudobé Anglii a že Utopie a Anglie jsou ostrovy přibližně stejné velikosti a tvaru), ale protože se vzájemně dokonale podobají, takže „kdo zná v Utopii jedno město, zná všechna", popisuje cestovatel Hythlodaios pouze hlavní město Amaurotum, v němž strávil pět šťastných let. Podobnost Amaurota s tehdejší anglickou metropolí je čistě vnější a slouží jen k zdůraznění kontrastů; na rozdíl od středověkého Londýna s úzkými, špinavými a křivolakými uličkami a bídnými předměstími má Amaurotum pravidelné široké ulice a rozlehlá náměstí a ke každému domu náleží krásná zahrada se sadem a vinicí. Zatímco fortny londýnských domů byly i přes den zavřeny na závoru, amaurotské domy byly otevřeny dokořán, neboť v Utopii se nikdo nemusel obávat zlodějů a lupičů. V domech, které patřily městské obci, se každých deset let střídali uživatelé — rodiny, jež je pečlivě udržovaly, a dokonce soutěžily v jejich výzdobě. Utopijská architektura jako by už před čtyřmi sty lety anticipovala některé Le Corbusierovy plány: prostorné a účelně stavěné domy s plochými střechami a s hojností skleněných ploch byly světlé a zároveň své obyvatele dokonale chránily před nepřízní počasí.

Od města k městu byl pouhý den chůze a jejich okolí bylo poseto vesnicemi, které byly v podstatě velkými „družstevními" statky, jejichž personál se každé dva roky cyklicky měnil v rámci plánovitého střídání mezi zemědělskou a řemeslnou prací. Mezi městem a vesnicí probíhala tak neustálá výměna pracovních sil, ačkoliv ti z Utopijců, kteří si zemědělskou práci oblíbili, mohli se usadit na venkově natrvalo a stát se vedoucími pracovníky — „hospodáři". Utopijci „pole osévali, jen co potřebovali pro výrobu chleba", ale v podstatě vždy produkovali o něco více obilí, dobytka, drůbeže a zeleniny, než spotřebovali sami a nejbližší město, které je zásobovalo nástroji a jinými potřebnými výrobky.

Základním zaměstnáním každého Utopijce bylo některé z tradičních řemesel, jejichž znalost přecházela obvykle z otce na syna; někteří vynikali v tkaní vlny nebo lnu, jiní zpracovávali kovy či dřevo nebo prováděli stavební práce. More už zřejmě cítil nebezpečí přílišné specializace a jednostrannosti, které přinášela dělba práce tradičním strukturám, a snažil se mu předejít střídáním povolání, cyklickou záměnou řemeslné a zemědělské práce, což bylo v době, kdy byla ře-

mesla úzce specializována a zcela spoutána cechovními statuty, bezesporu průkopnickým činem. V Morově systému, právě tak jako později v sociálně utopickém myšlení XVIII. a XIX. století, zaujalo zemědělství privilegované místo, stalo se z něj „zaměstnání, bez rozdílu společné všem, mužům i ženám, rolnictví, jehož nikdo nebyl zproštěn", „přirozené" zaměstnání člověka, jemuž měli všichni už od dětství uvykat a později během dvouleté „stáže" na venkově své zkušenosti v oblasti zemědělské produkce dále prohloubit.

Utopijská města se dělila na čtvrti, v nichž byly veliké „tržnice" se sklady zboží a zemědělských produktů. Do těchto společných skladů dopravovali otcové rodin, které byly základními výrobními buňkami, plody své práce a zde také získávali vše, co potřebovali. V Utopii se vyrábělo pro spotřebu, nikoliv pro tržní spekulaci. Přesáhla-li výroba úroveň potřeb, zboží se vyváželo ze země, aby se výměnou za ně získaly potřebné suroviny. Vnitřní obchod nebyl v Utopii vůbec znám; nic nebylo možno prodávat ani kupovat, rozdělování se dělo podle skutečných potřeb, a protože byl všeho nadbytek, nikdo si nebral ničeho více, než potřeboval, lidé nebyli chtiví ani lakotní. Dvakrát denně bylo v krásných jídelnách podáváno vydatné a chutné společné jídlo, jemuž dávali vesměs všichni přednost před pracnou přípravou pokrmů v domácnostech. O děti pečovaly „jesle" a nemocní se léčili v příjemných a dobře vybavených veřejných špitálech. Náhodný návštěvník by však marně hledal hostince, herny a nevěstince, tyto běžné okrasy tehdejších středověkých měst. V Utopii vládla svornost, hojnost a jistota, v oné zemi nikdo nemohl být chuďasem nebo žebrákem. Celý ostrov jako by byl jedinou velkou rodinou.

Komunismus Utopijců, založený na hojnosti a bezpečí, daleko převyšuje jednostranné rovnostářství pozdějších maloburžoazních socialistů a blíží se svým principem: „Každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb!" Marxovu pojetí vyšší fáze komunistické společnosti. Hojnosti je v podstatě dosahováno dvojím způsobem: likvidací všech příživníků a skromností lidských potřeb.

„V Utopii se nikde nedovoluje zahálet a netrpí se žádná záminka k nečinnosti", všichni musí pracovat, muži i ženy. V zemi není sloužících, čeledi a armády jiných darmojedů, tak jako v soudobé Morově Anglii. Všeobecná pracovní povinnost, která se nevztahuje jen na malou skupinku učenců, je

vyvážena právem užívat plodů společné práce. Život obyvatel „šťastného ostrova" byl reglementován šestihodinovou pracovní dobou. Kromě oněch šesti hodin byl však Utopijec na rozdíl od svého evropského současníka, řemeslníka či dělníka, který musel dřít od úsvitu do setmění jako „tažné zvíře horší otroka", pánem svého volného času. Mohl navštěvovat přednášky o literatuře, věnovat se umění, vzdělávat se ve vědách, účastnit se společenských her a koncertů. Šestihodinovou pracovní dobu nepokládal More za nikterak revoluční za podmínky, že budou pracovat skutečně všichni, muži i ženy, a že budou zrušena neužitečná řemesla. V Utopii, kde na rozdíl od Anglie neparazitovala „většina lidstva" (tj. kněží, šlechtici a jejich družiny, masy tuláků, ale i ženy) na malé vrstvě pracujících, bylo mnohdy dokonce oněch šest hodin práce více, než bylo nezbytně třeba. V takovém případě bylo možno pracovní dobu snížit, aby měli Utopijci více času pro „svobodné vzdělávání ducha", v němž spočívá skutečné „životní štěstí".

V Hythlodaiově líčení utopijského života se na každém kroku setkáváme se zdůrazněním skromnosti potřeb; oděv, zhotovovaný v každé rodině, byl jednoduchý a lišil se jen podle pohlaví a rodinného stavu, obydlí, jídlo i pití, vše bylo prosté a střídmé. Toto zdánlivě primitivní řešení otázky uspokojování lidských potřeb nebylo náhodné, diktovala ho nízká úroveň rozvoje řemeslné a zemědělské výroby v XVI. století. More nemohl mít ještě ani tušení, jaký rozmach výrobních sil přinese rozvoj techniky, a proto, maje si vybrat mezi vyšší produkcí a rozšířením volného času, zvolil krátkou pracovní dobu, která byla s to uspokojit všechny základní, ale nikoliv luxusní potřeby člověka. Trpící a hladovějící masy anglických tuláků si ostatně tehdy nemohly přát nic toužebněji než onu skromnou „hojnost" Utopie.

V otázce uspokojování potřeb zůstal More zajatcem své doby, ale zároveň svým Utopijcům zajistil hojnost volného času, kterého měli využít k plnému rozvíjení svých lidských schopností, k vzdělávání a k dosažení životního štěstí. Volný čas umožnil zároveň věnovat větší pozornost kvalitativně nové výchově, neomezené už sociálně ani věkově, jejímž cílem už nebylo hromadění abstraktních vědomostí, nýbrž pochopení světa a místa člověka v něm. Současně dovolil volný čas lidem žít více podle přírody, nikoliv v odříkání, ale ve shodě s rozumným hédonismem, který More povýšil na základní zákon vší utopijské morálky, čímž vlastně nevědomě

do Utopie přenesl a zobecnil svůj způsob života v Chelsea. „Šťastný ostrov“ není ovšem pozemským rájem, nežijí v něm svatí, ale lidé — hříšníci, lenoši i nevěrné ženy. Jestliže dosáhla většina Utopijců vnitřního klidu, moudrosti a vyváženosti, pak podle Morova mínění pouze proto, že bylo morální zlo na ostrově omezeno na minimum součinností filozofie, náboženství a moudrých institucí.

Utopijská společnost neznala vykořisťování člověka člověkem, byla společností beztřídní. Jistou výjimku v její jednotné struktuře představovali jen úředníci a otroci. Úřednictvo nebylo ovšem ani třídou, ani kastou, jeho členové byli v systému utopijské patriarchální demokracie voleni lidem pro své schopnosti, nepožívali žádných privilegií a jejich funkce nebyly dědičné. Každoročně vybíralo vždy třicet rodin ze svého středu jednoho „syfogranta“ neboli správního úředníka, jehož hlavním úkolem bylo „dohlížet, aby nikdo nezahálel“. Shromáždění dvou set syfograntů rozhodovalo pak o všech otázkách veřejného zájmu a volilo rovněž panovníka z kandidátů navržených lidem.

Institucí otroctví vyřešil More po svém problém kriminality, který v jiné rovině přetrvával i v Utopii, a zároveň odpověděl i na otázku, kdo se bude v jeho ideální společnosti, založené na rukodělné výrobě, zabývat některými sice nutnými a užitečnými, ale trudnými a méně příjemnými pracemi, kterým se mohli plnoprávní občané, díky svobodě volby povolání, vyhnout. Ani otroci netvořili společenskou třídu: rekrutovali a doplňovali se především z řad trestanců, jejich „stav“ nebyl doživotní a nevyplývaly z něj žádné důsledky pro jejich rodiny. Ačkoliv bylo v beztřídní utopijské společnosti určitým anachronismem, přece jen bylo toto otroctví podle Morova názoru daleko humánnější a praktičtější formou trestu než ty, kterými oplývalo v XVI. století anglické soudnictví.

Rovněž válka, tato stálá metla středověké společnosti, nabývá v Utopii odlišného významu. More odsuzuje válku jako „brutální a člověku cizí zvyk“. Jeho Utopijci se boji vyhýbají, ale jde-li o obranu vlastního či spojeneckého území nebo o osvobození jiného národa z poroby a tyranie, pak jdou do boje zmužile, protože takovou válku považují za spravedlivou. Nejraději však vedou války bez prolévání krve, podplácením a subsidiemi, způsobem, v němž zlato, kov jinak neužitečný a opovrhovaný, nahrazuje sílu zbraní. More ovšem moudře poznamenává, že své protivníky může korumpovat jen silný

a morálně vyspělý národ. V nekonvenční metodě utopijského vedení válek se odráží i ta skutečnost, že ostrovní stát nespravují už válečníci, nýbrž spíše obchodníci. More tak dává ve své knize slovo aspiracím rodící se buržoazie, vědomé si už své důležitosti a toužící dostat svůj podíl na politické moci, neboť je sám nakloněn věřit, že lidé, kteří své schopnosti dokázali v obchodě a podnikání, budou umět moudře spravovat i stát a dají mu spravedlivé a rozumné zákony.

Velké pozornosti si zaslouží i Morovo pojetí náboženství, humanisticky „zracionalizovaného“, tolerantního a založeného na „přirozených“ obecných principech. Postulát náboženské tolerance formuloval More tak, že mnohdy vzdáleně připomíná a anticipuje proklamaci lidských práv, zrozenou téměř o 300 let později, v době Francouzské buržoazní revoluce. Tolerance se ovšem nevztahovala na ateisty a propagace náboženských učení (zde měl More zřejmě na mysli bojovné luteránství) byla v Utopii dovolena jen potud, pokud neurážela náboženské přesvědčení ostatních a neburcovala zbytečně lid. Na počátku století, v němž zaplanou mnohé hranice, proklamuje tak ten, jenž sám zemře za své přesvědčení, princip, že vlastní názor není zločinem a že snášenlivost je nutnou podmínkou udržení sebedokonalejšího systému.

Tak jako většina utopistů ocitl se i More ve značných rozpacích, když měl podat čtenáři výklad o cestách a prostředcích, kterými by se dalo dosáhnout jeho „nejlepšího stavu společnosti“. Protože jeho pojetí světa bylo zcela ahistorické, neměl a ani nemohl mít představu o dlouhé a složité cestě, kterou měl před sebou vývoj kapitalistické společnosti, o formování a narůstání rozporů a způsobu jejich řešení. Jeho ideální ostrov neměl vlastní dějiny a člověk se v Utopii změnil mnohem méně než jeho okolí. Skepse vzdělaného humanisty a jeho nedostatek důvěry v prostého člověka, ústící až do přísné reglementace celého života v Utopii, pramenily z jeho vlastních třídních pozic i ze složitého komplexu tehdejších třídních vztahů. More pocházel z horních vrstev londýnského měšťanstva, které trpělo stejně v obdobích feudálních válek i lidových bouří, a proto přes svůj soucit s trpícími sdílel především názory těch vrstev, k nimž náležel. Jeho humanismus ho dovedl pouze k zformulování devízy: „Vše pro lid, ale nic skrze lid!“ More neznal a ani nemohl znát skutečného budovatele komunistické společnosti, vyhýbal se odpovědi na otázku, jak jeho ideální řád vznikl, toužil po udržení míru ve společnosti

a obával se revolučních zvratů. Německá selská válka byla pro něho otřesem a důkazem, že masy nelze podněcovat a nechat samostatně jednat. Tehdejší trpící masy měly ovšem daleko k proletariátu; vyvlastnění rolníci, vyhnané služebnictvo, zchudlí řemeslníci, tuláci a zloději, „vykořenění" a izolovaní, byli zatím schopni pouze živelných výbuchů hněvu uměrných útlaku, a proto se nemohli stát základnou pro vybudování nového řádu.

Jedinou naději vkládali humanisté v přesvědčení a v „osvícenou" činnost panovníků. Věřili, že budoucího štěstí, „zlatého věku", lze dosáhnout odstraněním vnějších překážek z cesty „pokroku" racionálně, tj. tím, že si vladaři a státníci osvojí humanistické názory. Prostý lid nehrál v této přeměně světa žádnou roli. Mohli se však stát tehdejší stát a jeho panovník uskutečňovateli Morova „programu"? Měšťanstvo a humanisté oceňovali růst tudorovské státní moci, která byla v Anglii jedinou zárukou proti návratu do stadia feudální roztříštěnosti a anarchie, ale zároveň odsuzovali zvůli sobeckých a chamtivých panovníků. Tento vnitřní konflikt vedl nutně lidi, kterým ležela na srdci sociální spravedlnost, k opozici proti králi i státu. More sám byl skeptikem. Soudil, že je neužitečné pokoušet se radit králům, kteří touží hlavně rozšířit své državy, ale nestarají se už, jak jim nejlépe vládnout. Šance, že se ve společnosti změní něco k lepšímu panovníkovou zásluhou, byla velmi nepatrná, protože však jiné možnosti nebylo, vstoupil More do královských služeb. Jeho pochyby a obavy byly opodstatněné. Jindřich VIII. nepotřeboval rádce, jenž by mu pomáhal měnit společnost ku štěstí všeho lidu. Chtěl pouze využít Morovy autority a vlivu v Londýně k prosazení vlastních sobeckých cílů.

More nenabízel svým současníkům Utopii jako model, nýbrž jako námět k zamyšlení a úvahám. Chtěl přimět panovníky, aby dali svým poddaným spravedlivější zákony, které by byly ve shodě s rozumem. Humanisté, osvobození od pout dogmatického středověkého myšlení, hledali nové absolutní hodnoty a nalezli je jednak v racionalizovaném křesťanství, jednak v oživených antických ideálech. Stopy lidského snu o lepším uspořádání světa odhalili v biblických proroctvích i v dílech řeckých filozofů a utopistů — Euhémera, Iamblicha, Lúkiána a Platóna. Platónova *Ústava*, obecně známá ve středověku, náleží k hlavním inspiračním zdrojům *Utopie* a obě díla byla s oblibou srovnávána Morovými současníky. Už Erasmus však všemožně

potíral názor, že v *Utopii* jde o pouhou stylistickou variantu antických námětů. „Až budeš číst Morovu *Utopii*," psal roku 1517 příteli Clavovi, „budeš si myslet, že jsi se náhle ocitl v jiném světě. Do té míry je tu vše nové..." Obě díla se ve skutečnosti podstatně liší způsobem svých úvah i literární formou.

Platónova obec z *Ústavy* byla zcela statickým světem, městským státem s dostatečně velkým zázemím a s pevně stanoveným optimálním počtem obyvatelstva. Její dokonalá ústava regulovala třídní vztahy, druh a množství výroby i kvalitu a rozsah vzdělání. Spolu s racionálním náboženstvím měla udržovat společenskou stabilitu. Každá třída se svými zvláštními právy a povinnostmi měla pevně vymezené místo v sociální hierarchii. Na rozdíl od Platónových dedukcí nás More naráz přenáší do centra dění, do fungující ideální společnosti. *Utopie* zčásti vychází z Platónových úvah, ale v mnoha důležitých aspektech antické předlohy dalece překračuje. Především už není pouhým soběstačným městským státem, uzavřenou aristokratickou společností žijící z práce otrockých mas, která se bojí „demoralizujícího" vlivu obchodních styků, ale velkým a mocným národním státem, který má bohatě rozvinuté vztahy se svými sousedy. Utopijský komunismus není už „komunismem vládnoucí třídy". Navíc More nepřikládal rozhodující význam komunistické spotřebě, propagované v antických utopických vizích či v kázáních středověkých heretiků, nýbrž jako první přišel s promyšleným návrhem komunistické organizace výroby. Jeho společnost byla beztřídní a jeho stát měl především funkci ekonomicko-organizační — kontroloval a organizoval výrobu, spotřebu a zahraniční obchod.

Jakkoliv silný byl Platónův vliv, More by nebyl schopen postavit svoji dokonalou společnost na komunistický základ, kdyby nebyl tak pozorným a vnímavým svědkem dění své doby. Vedle návratu k antickým zdrojům mělo na genezi jeho utopického myšlení největší vliv především objevení Nového světa. Obliba cestopisné literatury v době velkých zeměpisných objevů ovlivnila fabulaci utopických spisů počínaje Morovou *Utopií* a konče až Cabetovou *Cestou do Ikarie* a s vypravěčem-námořníkem jako hlavní postavou se setkáváme v *Utopii*, Campanellově *Slunečním státě* i v Baconově *Nové Atlantidě*. Vycházejíce ze zpráv, které o nově objevených civilizacích přivezli cestovatelé, z idylického popisu onoho pozemského „ráje" a mírumilovnosti, dobrotivosti, důvěřivosti a pohostinnosti jeho obyvatel, pokoušeli se někteří myslitelé nalézt v konfrontaci

Evropy s národy neznajícími instituci soukromého vlastnictví poučení a východisko.

Právě díky novým zkušenostem z námořních cest se celá řada institucí a charakteristických rysů incké společnosti (racionální „geometrické" uspořádání společnosti a reglementace jejího života, pracovní povinnost, opovrhování zlatem, potlačování přepychu atd.) jakoby zázrakem objevuje v Morově *Utopii*. Ačkoliv vyšla roku 1516 a říše Inků byla dobyta a zprávy o ní vydány až o celá desetiletí později, mohl získat More některé pověsti o americkém „eldorádu" z ústního podání námořníků v rušném přístavu Antverp. Zda se k němu donesly skutečně zprávy o inckém společenství, nelze s přesvědčivostí dokázat, je však jisté, že mu literární fikce a vnější rámec objevných cest umožnily odhalit některé ze struktur předtřídní společnosti, které v Evropě odumřely už před staletími a které přetrvávaly ve formě mlhavých vzpomínek jen v kolektivním povědomí lidu.

Z každé stránky Morovy „zlaté knížky" cítíme jeho lásku k lidem a nenávist k útisku a vykořisťování. More odkázal budoucím pokolením první všestranně promyšlené, byť utopické schéma komunistické společnosti. Velký humanista propracoval do všech detailů obraz šťastné společnosti, ale sám byl o možnostech jejího uskutečnění v tehdejším světě pramálo přesvědčen. „Ve státě Utopijských je mnoho věcí," napsal o tom v závěru II. knihy, „které bych si po pravdě pro naše obce spíše přál nežli doufal v jejich uskutečnění."

Morova *Utopie*, jejíž nová vydání se rychle množila, slavila v Evropě velké úspěchy a její „kratochvilné vyprávění" ocenil i sám Jindřich VIII. Král potřeboval čestného a všeobecně váženého Mora k prosazení svých dalekosáhlých politických záměrů. Proto dával proslulému právníkovi stále nové úkoly, zahrnoval ho dary a poctami. Roku 1520 provázel More krále při diplomatických jednáních, o rok později byl povýšen do rytířského stavu, jmenován zástupcem lorda-strážce pokladu a přizván do tajné státní rady.

Roku 1523 byl zvolen „speakerem" čili předsedou Dolní sněmovny, a ačkoliv v této své nové funkci obratně čelil královým finančním požadavkům, jmenoval ho Jindřich VIII. správcem univerzit v Oxfordu a Cambridgi a roku 1525 ho dokonce ustanovil kancléřem vévodství lancasterského. Od poloviny 20. let se dominantou anglické politiky stala rozvodová

aféra, která přerostla v obecné střetnutí mezi králem a autoritou církve a vedla ke vzniku specifické formy anglické reformace. V průběhu let změnil král značně své původní názory na reformaci a postupně se stále více přikláněl k myšlence, že osamostatnění anglické církve by koruně umožnilo zmocnit se obrovského majetku bohatých klášterů. Papežův nesouhlas se svým rozvodem uvítal tedy jako záminku k roztržce s církví, kterou neměl uskutečnit nikdo jiný než bystrý a ctěný právník Thomas More, jmenovaný roku 1529 anglickým kancléřem.

Král stále doufal, že Mora přesvědčí, zkorumpuje či ke spolupráci donutí, během tří let se však přesvědčil, jak byla jeho volba chybná. Králův reformační plán, motivovaný ziskuchtivostí a hrabivostí, připadal Morovi stejně špatný jako reformace luteránská, proti níž od počátku brojil. Dříve než přijal nejvyšší zemský úřad, odmítl proto zaujmout postoj k rozvodové záležitosti, argumentuje nedostatečným teologickým vzděláním. Nadále žil prostě, nevšímal si slávy, poct a bohatství, po nichž bažili jeho předchůdci. Závratný vzestup mu nepopletl hlavu. Zůstal prostým a skromným člověkem, dostatečně prozíravým, aby si uvědomoval vratkost svého postavení.

Roku 1531 přiměl král anglické duchovenstvo, aby ho uznalo za „jediného ochránce a svrchovaného pána". (O dva roky později nabyla jeho zvůle zákonné platnosti v tzv. Aktu o svrchovanosti, jímž byl uznán za jedinou hlavu církve v Anglii a kterým se jeho autorita rozšířila i na duchovní oblast.) More spatřoval v králových činech ponížení církve a další ohrožení křesťanské jednoty. V okamžiku, kdy si Jindřich VIII. žádal jeho podpory, obětoval proto kariéru a vzdal se roku 1532 úřadu. Mimo úřad představoval ovšem svým mlčenlivým nesouhlasem značné nebezpečí pro královu politiku. Proto bylo nutné buď ho přimět ke spolupráci, nebo ho zcela umlčet. Přes uznání zásluh, chválu a pocty začaly se nad jeho hlavou stahovat hrozivé mraky. Poté, co se roku 1533 nezúčastnil korunovace Anny Boleynové, nemilost na jeho hlavu doslova pršela; král neskrýval svůj hněv a dvorní patolízalové se předháněli v útocích na jeho osobu.

V březnu 1534 odhlasoval parlament proslulý Akt o nástupnictví, který zajišťoval trůn dětem Anny Boleynové. Současně byly všechny významné osobnosti království vyzvány, aby složily hold a slavnostní přísahu poslušnosti králi jako nové a jediné hlavě církve v Anglii. Pouze More a jeho přítel biskup Fisher odmítli přísahat. Byli zatčeni a uvězněni v Toweru.

More byl obviněn z velezrady spáchané popřením královy svrchovanosti v duchovní oblasti. Soud se konal 1. července 1535 ve Westminsterském paláci. Zestárlý, ale vězněním nezlomený More se hájil se vší svojí výmluvností, ale ortel byl na králův příkaz předem připraven. Soudcové shledali Mora vinným z odepření poslušnosti panovníkovi. Byl odsouzen k hrůznému trestu (v kleci měl být vezen na popraviště, poté měl být oběšen, ale ještě zaživa odříznut a rozčtvrcen, jeho vnitřnosti měly být spáleny, údy rozvěšeny na londýnských branách a hlava přibita na mostě přes Temži), který mu byl díky mimořádné králově „milosti" zmírněn na pouhou popravu stětím. 6. července 1535 skončil More zmužile, s hořkým žertem na rtech, svůj život na londýnském popravišti.

Zbytečně se v novější době snaží Vatikán dokazovat, že More položil život jako svatý mučedník za papeže a katolickou církev. Jako první hodnostář království znal More dokonale skutečné pozadí roztržky Jindřicha VIII. s papežem a od počátku bojoval důsledně proti reformaci především proto, že v ní spatřoval jen další narušení křehké evropské „duchovní jednoty". Nemohl souhlasit s nízkou a zištnou motivací „královské" reformace v Anglii a ve svém odporu byl nekompromisní a důsledný. More zemřel jako člověk přísných morálních zásad, zachovávaje si až do konce svoji hrdost a lidskou důstojnost.

S Morovým jménem se dnes každému okamžitě vybaví i název jeho nejproslulejšího spisu — *Utopie*, díla zcela mimořádného a nutícího k zamyšlení, vzbuzujícího pozornost jak bohatou fantazií a pitoresností líčených příběhů, tak odvážnou kritikou společnosti založené na majetkové nerovnosti a bezpráví. Jako u každého mistrovského díla vynořuje se při četbě postupně množství aspektů, podle nichž je lze hodnotit, ale zároveň i zkreslit jeho celkový smysl zdůrazněním některých momentů a potlačením jiných. Na pohnutém osudu díla Thomase Mora se odrazil ideový a politický boj doby reformace (a zejména pozice, kterou zaujal na straně katolicismu v aktivní polemice s Lutherem a Tyndalem), jeho vlastní činnost ve funkci lorda-kancléře i zmužilá smrt za náboženské a politické přesvědčení. Všechny tyto faktory do jisté míry odvrátily pozornost Morových současníků i pozdějších interpretů od humanistických a komunistických ideálů *Utopie*.

Buržoazně protestantská tradice už od XVI. století podtrhávala vnitřní rozpornost Morova světového názoru, zdůrazňujíc především údajnou propast mezi ideály *Utopie* (zejména náboženskou tolerancí) a aktivní obranou katolicismu. Téměř současně se objevili i četní apologeti, kteří své „obrany" milovaného autora a mistra tvořili k jeho škodě příliš horkým perem. Morovi katoličtí životopisci o *Utopii* většinou mlčeli, nebo se o ní zmiňovali jen jako o literární kuriozitě, nejasné mystifikaci, jež se dá vyložit zvláštním druhem autorova humoru. Redukovali ji na „žert", duchovní hříčku vymyšlenou k pobavení čtenáře. Jejich záměr byl zcela jednoznačný — v případě, že je *Utopie* pouhým výrazem fantazie, z níž More ukul zákony své pohádkové země, pak není možné jejího autora považovat za předního utopického předchůdce moderního komunistického myšlení.

Dlouhá desetiletí byl More vykládán v duchu oficiálního katolického učení, zformulovaného koncem XIX. století papežem Lvem XIII. v encyklice *Rerum novarum*, jako žák a následovník sv. Tomáše Akvinského, jako oddaný stoupenec a obhájce tradic křesťanské Evropy, jemuž byly komunistické názory naprosto cizí. (Roku 1886 byl More prohlášen papežem za „blahoslaveného" a roku 1935 kanonizován a přijat do pantheonu svatých mučedníků církve.) Ve světle katolické interpretace se současně *Utopie* transformovala v projev konzervativního ducha, zcela protikladný novým politickým, ekonomickým a duchovním proudům své doby.

Téma „konzervativnosti" *Utopie* rozvíjela od 30. let našeho století především anglická buržoazní historiografie, která se rozešla s protestantskou tradicí, akcentující vnitřní rozpornost Morova díla, a která začala naopak dokazovat plnou jednotu a logičnost jeho života i názorů. Mora ovšem nepředstavovala jako komunistu, nýbrž jako „klasického středověkého klerikála", jako věřícího katolíka oddaného papežské autoritě a středověkým křesťanským ideálům, za které nakonec neváhal položit i život. *Utopie* se v tomto pojetí změnila v temný obraz zaostalého cechovního zřízení s klášterním způsobem života, v zemi, kterou ovládá duch středověkého asketismu a kde rigorózní řád, striktní disciplína a diktatura dusí rozvoj lidské osobnosi. Formy společenského i hospodářského života v Utopii, „sparťanský asketismus" a „cechovní středověk", byly odsouzeny jako zcela regresívní a Morova kritika vykořisťování odvozována z jeho údajného osobitého chápání „křesťanského milosrdenství".

Snaha diskreditovat a minimalizovat kladný ideál *Utopie* byla ve 30. letech, v době, kdy už první socialistický stát prokázal úspěšně svoji životaschopnost, převzata a rozvíjena mnohými buržoazními historiky a ideology. Vyskytly se dokonce pokusy přeměnit Mora v originálního obhájce soukromého vlastnictví a kapitalismu; More byl představován jako Hythlodaiův skutečný oponent, a zatímco jeho nejlepší a nejtypičtější spis — *Utopie* — byl redukován na hříčku ducha, byly v jeho ostatních literárních pracích vyhledávány a z kontextu vytrhávány protikladné názory na vlastnictví. Dokazujíce „totalitní" charakter Utopie, neváhali se buržoazní badatelé uchýlit k hrubé modernizaci a vulgarizaci, neboť zdůrazňovali protiklad mezi „totalitní" Utopií a současným buržoazním zřízením s jeho abstraktními demokratickými svobodami a vyhroceným individualismem. Tendenci aktualizovat Utopii a vyzdvihnout tak její slabiny s cílem kompromitovat jakýkoliv socialismus vyvolal strach buržoazie o „individuální svobodu" (lépe řečeno o svobodu vykořisťování), údajně ohroženou socialismem. Ani čerstvě kanonizovanému Thomasu Morovi nemohla buržoazie odpustit jeho komunistické ideály a buržoazní věda se proto všemožně snažila zastřít a zkreslit pravý smysl *Utopie*. Pasáže vytržené z kontextu jí přitom sloužily jako prostředek ideologického boje proti soudobému socialismu.

V posledních desetiletích se názor „katolické tradice", odmítající doposud spojování sv. Thomase Mora s komunistickými ideály Utopie, poněkud modifikoval. Koncepce představující ještě nedávno Mora jako obhájce soukromého vlastnictví byla sice odložena na smetiště ideologických rekvizit, ale komunistický ideál Utopie vznikl podle názoru katolicky orientovaných buržoazních vědců pouhou modifikací křesťanských ideálů, tj. nevyplynul z pozorování daných sociálně ekonomických podmínek, nýbrž byl plodem křesťanské etiky, odrazem raně křesťanských vlivů. Tím, že katolická „věda" popírá, že by *Utopie* byla vážným traktátem argumentujícím pro komunismus, a vyzdvihuje především její literární a nikoliv ideovou kvalitu, snižuje ovšem podstatně její celkový význam.

Hlavním směrem, jímž dnes vede buržoazní ideologie svůj útok, je „vědecké" popírání jakékoliv existence utopického socialismu a komunismu v XVI. století. Konfrontací *Utopie* s díly antických a středověkých autorů buržoazní badatelé „dokazují", že v *Utopii* není nic původního, že všechny její

smělé ideje lze už odhalit v pojednáních antických filozofů, v bibli či ve spisech svatých Otců. Jejich díla jsou živena zejména snahou „očistit" Mora, popřít jeho sounáležitost a zařazení k velkým ideovým předchůdcům marxismu. V jejich pokřivené optice se More mění v jakéhosi reakčního idealistu, jenž se za každou cenu pokoušel zachovat paternalistický duch rozkládající se středověké společnosti, a jeho kritika ohrazování a s ním spojených běd a utrpení, vycházející údajně ze středověkých ideálů, se jim jeví jako naprosté nepochopení spletitých cest pokroku. Protože konstruktivní část *Utopie* neobsahuje podle jejich mínění nic původního, není důvodů, uzavírají tito buržoazní interpreti, proč pokládat Thomase Mora, „druhořadého teoretika", jenž pouze jako jeden z mnohých vyjádřil odvěkou touhu lidstva po „zlatém věku", za otce utopického komunismu.

Teprve díky výzkumům marxistické historiografie a filozofie dosáhla *Utopie* plného ocenění a správného historického zařazení. *Utopie* je velkým dílem představivosti, v němž se prolínají geniální anticipace se silnými prvky středověkého myšlení, a zároveň i mezníkem na cestě vývoje sociálního myšlení od aristokratického komunismu Platónova přes primitivní živelný komunismus středověku až k vědeckému komunismu naší doby. Dnes, kdy máme všechny předpoklady k vybudování „šťastné společnosti", musíme obdivovat, jak přesně, nehledě na tehdejší úzkou materiálně technickou základnu, dokázal More anticipovat některé základní rysy komunistické společnosti.

Marxistická věda především zdůrazňuje, že *Utopie* pro Mora neznamenala pouhou literární hříčku, ale že právě v ní poprvé zformuloval řadu tezí charakteristických pro utopický komunismus, a podává důkaz historické spojitosti vzniku utopického komunismu s procesem původní akumulace kapitálu a s formou vykořisťování charakteristickou pro raný kapitalismus. Ústřední bod a novum *Utopie* spatřuje v řešení otázky vlastnictví, v oné „společenskosti" majetku, kterou More zbavil jejích středověkých náboženských závojů a kterou postavil na racionální základ.

Jakkoliv smělé byly Morovy nápady a sny o šťastné a spravedlivé společnosti, přece zůstávaly jen nápady a sny člověka XVI. století s mnoha předsudky jeho doby, hořce si uvědomujícího jejich neuskutečnitelnost v podmínkách polofeudální Evropy. Mimořádné místo malé knížečky o „nejlepším státě"

v Morově bohatém literárním odkazu je plně oprávněno, neboť už na úsvitě kapitalistické éry v ní velký humanista postihl a odhalil zápory společenského zřízení založeného na soukromém vlastnictví. Jako první postavil More důsledně proti existující společnosti nerovnosti a útlaku sen o „šťastném ostrově", kde bylo odstraněno soukromé vlastnictví a s ním kořen vší sociální nespravedlnosti a vykořisťování člověka člověkem.

Pod vlivem jeho útlé „zlaté knížky", která dala název celému literárnímu žánru, byly v následujících stoletích sepsány desítky knih a úvah o společnosti založené na majetkové rovnosti a sociální spravedlnosti a on sám se stal předchůdcem celého nového směru moderního sociálního myšlení — utopického socialismu, který připravoval cestu socialismu vědeckému. A právě v tom tkví hlavní historická zásluha a hodnota ideového odkazu Thomase Mora.

PETR KŘIVSKÝ

POZNÁMKY

[1] Thomas More (latinizovaným jménem Morus), anglický humanista, právník a diplomat (1478—1535).

[2] Méně významný holandský humanista Peter Gilles (latinizovaným jménem Aegidius, tj. Jiljí) z Antverp (1486—1533) vydal z popudu slavného Erasma Rotterdamského první vydání Morovy *Utopie* v Lovani v tiskárně Dětřicha Martense z Aelstu v prosinci 1516.

[3] O smyšlené postavě Rafaela Hythlodaia viz v textu str. 29. Vlastní jméno utvořil More z řeckého hythlos (tlach, žvást) a daios (zkušený, znalý), tedy asi Prášil.

[4] More byl od r. 1510 jedním z londýnských podsudí (undersheriffs).

[5] More bydlil tehdy ve vnitřním Londýně v ulici Bucklersbury (blíže Mansion House).

[6] Míněna druhá manželka Morova Alice, s níž se oženil r. 1511.

[7] Morovy čtyři děti, tři dcery a syn, pocházely vesměs z prvního manželství s Jane, rozenou Coltovou: Margaret (*1505), Elizabeth (*1506), Cecily (*1507), John Clement (*asi 1509).

[8] Morův synek byl tedy v době předpokládané smyšlené rozmluvy teprv asi šestiletý. Ač se učil latinsky a řecky již v nejútlejším věku, nedosáhl v humanistické učenosti vysoké úrovně své nejstarší sestry Markéty, pravé dědičky Morova ingenia.

[9] Viz níže pozn. 66.

[10] Viz níže pozn. 69.

[11] Tak napodobím v této ironické pasáži jemnou Morovu hříčku, která je v latině mezi napsaným sit illi precibus impetrandum a očekávaným, ale úmyslně nevysloveným precio impetrandum.

[12] More myslí ovšem hlavně na Erasma Rotterdamského.

[13] První knihu, jak víme z Erasmova dopisu Huttenovi z 23. VII. 1519, napsal More teprve narychlo a dodatečně k hotové své knize druhé.

[14] R. 1515 byl More vyslán králem Jindřichem VIII. do Holandska k jednání, kterak oživit obchod s vlnou po předchozím zákazu vyvážet vlnu z Anglie.

[15] Pozdějším císařem Karlem V., tehdy vládcem ve Španělsku a Holandsku.

[16] Diplomat Cuthbert Tunstall, pozdější biskup londýnský (1522—1530) a durhamský (1530—1559), byl tehdy Master of Rolls, předseda apelačního soudu; v tomto vysokém úřadě byl zástupcem anglického kancléře.

[17] Míněno flanderské město Cassel (jižně od Dunkerque), později od 17. stol. ve Francii (dép. Nord).

[18] Je to humanisticky latinizované jméno z vlámského van Temseke.

[19] Míněna je proslulá antverpská katedrála Notre-Dame.

[20] Palinúros, kormidelník ve Vergiliově *Aeneidě* (V 833—871, VI 337 až 383), uspán bohem spánku spadl do moře, a když doplaval k italskému břehu, byl zabit.
[21] Portugalský plavec Amerigo Vespucci v svých *Quattuor navigationes*, vyšlých tiskem 1507, líčil mezi jiným, jak na své čtvrté výpravě minul neobývaný ostrov a přistal — kdesi pod 18. rovnoběžkou — k brazilské pevnině, opevnil tam přístav pevnůstkou a zanechal v ní 24 křesťanů se zbraněmi a se zásobami potravin postačujícími na šest měsíců. More předpokládá u svých čtenářů znalost této tehdejší novinky a obratnou literární fikcí činí svého smyšleného informátora Rafaela Hythlodaia, od něhož se mu prý dostalo zpráv o ostrově Utopii, jedním z oněch 24 mužů Amerigových.
[22] Lucanus, *Pharsalia* VII 819 (caelo tegitur, qui non habet urnam). — V původnějším znění Anaxagorova výroku (u Cicerona, *Tusc. disp.* I 104) jsou ovšem slova „do podsvětí" místo „do nebes".
[23] Tj. ostrov Ceylon (dnes Srí Lanka).
[24] Calicut (Kalikut) byl tehdy nejvýznamnější přístav na malabarském (jihozápadním) pobřeží Východní Indie. R. 1486 sem přibyl první Evropan, Portugalec Covilham, r. 1498 zde přistal Vasco de Gama s portugalskými loďmi. Podle Calicutu dostala své jméno bavlněná tkanina kaliko.
[25] Skylla, šestihlavá báječná obluda, číhající na plavce, kteří pluli pod její skálou.
[26] Kelainó, jedna z Harpyjí, okřídlených báječných lupiček.
[27] Laistrygoni, báječní obři lidožrouti.
[28] Narážka na povstání cornwallských horalů proti Jindřichu VII. a jejich porážku u Blackheathu r. 1497.
[29] John Morton, arcibiskup canterburský 1486—1500, od r. 1493 kardinál, byl v letech 1487—1500 anglickým lordem kancléřem.
[30] Jako dvanáctiletý chlapec nastoupil More r. 1490 jako páže na dvoře arcibiskupově.
[31] Jindřich VII.
[32] Viz pozn. 28.
[33] Míněno je tažení proti francouzskému králi Karlu VIII., když se r. 1491 zmocnil vévodství bretaňského.
[34] Sallustius, *Catilinae coniuratio* 16.
[35] Oligopolium (prodej soustředěný v rukou malého počtu lidí) je umělé slovo, které vytvořil More k monopolium (monopol, [výhradní prodej]), zřejmě analogií podle oligarchia x monarchia.
[36] Marginálie (prvního vydání, jejichž původství si přičítal Petr Aegidius): „Z Livia" (IV 9, 26).
[37] Smyšlené jméno smyšleného národa. Řecky poly (mnoho), léros (tlach), tedy asi: Mnohotlachalové.
[38] Přísloví, vzaté ze hry v kostky, má asi podobný smysl jako naše: I slepé kuře zrnko najde.
[39] Doslovně: octem; narážka na Horatiovu *Satiru* I 7, 32.
[40] Lukáš 21, 19.
[41] Žalm 4, 5.
[42] Žalm 68, 10; Jan 2, 17.
[43] Tři verše církevního hymnu z 12. stol. narážejí na příběh 4. kn. Královské 2, 23—24: „Potom šel (Elizeus) odtud do Bethel. A když šel cestou, pacholata malá, vyšedše z města, posmívala se jemu říkajíce:

Jsi lysý! A on ohlédna se uzřel je a zlořečil jim ve jménu Hospodinovu. Protož vyskočivše dvě medvědice z lesa, roztrhaly z nich dvaačtyřicet dětí."
[44] Kniha Přísloví 26,5.
[45] Narážka na přísloví: Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá.
[46] Viz pozn. 30.
[47] Platón, *Ústava* V 473 D.
[48] Míněn je syrákúský tyran Dionýsios, kterému Platón marně radil.
[49] Marginálie: „Skrytě varuje Francouze před výboji v Itálii." Nutno ovšem uvážit, že celá tato partie fiktivní rozmluvy, kladené do doby dřívější, byla ve skutečnosti psána teprve po r. 1514, kdy se francouzský král Ludvík XII. již musil definitivně vzdát Milána, na který od r. 1499 uplatňoval dědičný nárok po své babičce z rodu Viscontiů, jakož i po dovršeném nezdaru jeho výbojů v Neapolsku (1503) i Benátsku (1510). Z hlediska autorova to tedy bylo věštění podle výsledku (vaticinatio ex eventu).
[50] Achóriové, smyšlené jméno smyšleného národa, z řec. a- (ne, bez) a chóros (prostor, půda), tedy asi Bezzemci.
[51] More měl nepochybně na mysli nepříliš dávný případ anglický z roku 1492. Tehdy Jindřich VII. zbrojil proti francouzskému králi Karlu VIII., dav si předtím parlamentem odhlasovat značné peníze na válku, ale vedl ji tak, že Francouzům prodal mír, takže vlastně jen obojí cestou obohatil svou pokladnu.
[52] M. Licinius Crassus, římský boháč a účastník prvního triumvirátu; výrok se čte u Plinia, *Naturalis historia* XXXIII 10.
[53] Narážka na anglickou právní zásadu: The king does no wrong (král nedělá přehmatů).
[54] Zdá se, že More zaměnil dva současníky, římské konsuly, ze zač. III. stol. př. n. l., C. Fabricia Luscina a M'. Curia Dentata. Alespoň Valerius Maximus IV 3,5 přičítá M'. Curiovi výrok: „Vypravujte Samnitským, že M'. Curius raději chce bohatým poroučet než sám se stát bohatým."
[55] Smyšlené jméno Macarenses připomíná obyvatele Makarón nésú (Ostrova blažených) u Lúkiána, *Vera hist.* II. 6.
[56] V Pseudo-Senecově tragedii *Octavia* v. 440 n., stichomythická scéna, kde Nero pronáší zásady krutosti a zvůle, Seneca staví proti nim zásady mírnosti a sebekázně.
[57] V celém tomto odstavci se ozývají antické zásady teorie dramatu, které More znal z Horatiovy *Ars poetica*.
[58] Matouš 10, 26 n.: „Protož nebojte se jich; neboť není nic skrytého, což by nemělo být zjevno, ani tajného, což by nemělo být zvěděno. Co vám pravím ve tmách, pravte na světle, a co v uši slyšíte, hlásejte na střechách."
[59] Terentius, *Adelphoe* 146 n.
[60] Platón, *Ústava* VI 496 D.
[61] V originále morovské slovo: ultraaequinoctiales.
[62] Krokem je míněn patrně římský krok (vlastně dvojkrok) v délce půl druhého metru.
[63] Smyšlené vlastní jméno Utopus je tvořeno z řec. záporky ú (ne) a topos (místo). Jméno země, které More říká Utopia (nebo v svých dopisech po latinsku Nusquama od nusquam [nikde]), dalo by se přeložit asi

Nikdenice. Budéova obměna Udepotia (k řec. údepote [nikdy]) by znamenala Nikdynice.

64 More tu užil jména Abraxa nepochybně přenesením jména Abraxas, což byla u gnostiků nejvyšší bytost, představený 365 aiónů (v řeckých číslovkách a = 1, b = 2, x = 60, r = 100, s = 200).

65 K tomuto počtu dospěl More zřejmě obdobou počtu čtyřiapadesáti anglických hrabství.

66 Smyšlené jméno Amaurotum je tvořeno k řec. amauros (tmavý), tedy asi Tmáň.

67 To je polovina minimální vzdálenosti dvou měst, výše odhadnutá čtyřiadvaceti tisíci kroky.

68 V řečtině znamená slovo fylarchos představený fýly, okresu nebo velitel oddílu jízdy. Ale More patrně chtěl, aby se mu rozumělo jinak; o tom níže v pozn. 75.

69 Smyšlené jméno řeky Anydrus, tvořeno k řec. substantivu anydriá (nedostatek vody, sucho).

70 Marginálie: „Totéž se děje v Anglii na řece Temži."

71 Marginálie: „I v tom se shoduje Londýn s Amaurotem."

72 Tj. přibližně devět metrů.

73 Marginálie: „To připomíná obec Platónovu" (myslí se *Ústava* III 416 D). Je třeba mít na mysli, že v anglických městech bývaly v XVI. stol. domovní dveře i přes den zavřeny.

74 Marginálie: „Užitečnost zahrad velebena také Vergiliem" (myslí se na *Georgica* IV 116 n.).

75 Morův „staroutopijský" výraz syphograntus nebyl donedávna úspěšně vyložen; hypoteticky navržená etymologie z řec. syfeos (prasečí chlívek) a krantór (vládce) — Turner 1965 — nestojí za vyvracení. Myslím, že se mi podařilo odkrýt podstatu Morova žertu (viz B. Ryba, *De Thomae Mori vocabulis Utopianis* ve sborníku *Charisteria Thaddaeo Sinko oblata*, Varsaviae — Wratislaviae 1951, 289 n.). Oddělíme-li příponu -tus a čteme-li předcházející syphogran, vyslovované syfogran, *pozpátku*, dostaneme nargofys, tj. anglicky nark office (špehovací, slídicí úřad). Žertovný název dobře odpovídá funkci, protože podle Mora „předním a téměř jediným úkolem syfograntů je pečovat a dohlížet, aby nikdo nezahálel". Rovněž se stává jasnou rovnice „staroutopijského" syphograntus a „mladoutopijského" phylarchus, jen zdánlivě totožného s řec. fylarchem (viz výše pozn. 68); More zřejmě v „mladoutopijském" slově spojoval phyl- s řec. fylattein (střežit), fylax (strážce) a – archus s řec. arché (vláda, úřad).

76 „Mladoutopijskému" názvu předního fylarcha protophylarchus (řec. prótos [první]) odpovídá kuriózní „staroutopijské" traniborus. Rovnice by se dala řešit za snadného předpokladu běžné minuskulní záměny t-c a o-a: cranibar-us, tj. opět *pozpátku* čteno rabinarc, patrně rabbi (pán) a totéž nark, které je v syfograntovi, tedy asi vrchní slídič.

77 Marginálie: „Kéž by se totéž dělo dnes v našich poradách!" — „To mělo na mysli staré přísloví en nykti búlé" (řecky; doslovně: v noci rada).

78 Marginálie: „V nynější době jsme je odvrhli, ponechavše je jenom malému počtu opovržených lidí."

79 Marginálie: „Ať se každý učí tomu umění, k němuž je přírodou uzpůsoben."

80 Marginálie: „Ale nyní jsou kostky hrou knížat!"

81 Marginálie (řecky): „Tělesná stráž šlechticů!"

82 Marginálie: „Velmi rozumně řečeno!"

83 Marginálie: „Jenom vzdělanci jsou povoláváni k úřadům."

84 V „staroutopijském" slově barzanes spatřoval G. J. Vossius (1643) hebr. bar (syn) a řec. dialektické Zán (Zeus), tedy syn Diův. Ale vedle jiných nesnází tohoto výkladu největší je ta, že tento význam neodpovídá průhlednému „mladoutopijskému" názvu ademus (řec. a- [bez], řec. démos [lid], tedy bez lidu, vyňatý z lidu), jehož má být synonymem. Při mé metodě výkladu „staroutopijštiny" (viz výše pozn. 75 a 76) je i tato rovnice řešitelná, předpokládáme-li, že barzanes bylo špatně vytištěno místo baraznes. Čteno *pozpátku* dává senzarab, což lze interpretovat jako senza (bez) — More byl hudebník a mohl znát tuto předložku, častou v italské muzikální terminologii — a rab zkráceně z rabble (chátra, dav), takže synonymita s „mladoutopijským" ademus je dokonalá.

85 Marginálie: „Tak může odpadnout zahálčivý dav služebníků."

86 Marginálie: „Řezničením jsme se naučili zabíjet i lidi."

87 Marginálie: „Všude se bere zřetel na svobodné rozhodování, aby se nedělo nic, k čemu by kdo byl nucen."

88 Marginálie: „Chválou a úslužností se občané nejlépe povzbuzují k dobrým činům."

89 Marginálie: „To dnes ani mniši nezachovávají."

90 Marginálie: „To je dnes žebrákům proti mysli."

91 Marginálie: „Ó, svatý stát a hodný, aby ho i křesťané napodobili!"

92 Mentiranus, mentiranský (zde na jediném místě) znamená zřejmě totéž, co amaurotský. More asi původně chtěl hlavní utopijské město nazvat Mentirum (z lat. mentiri [lhát, vymýšlet si], tedy asi: Smyšlenkov), později se rozhodl pro Amaurotum, ale zde změnu neprovedl.

93 Marginálie: „Jak vždycky pamatují na svou pospolitost!"

94 Marginálie: „Lépe je odvrátit válku penězi neb úskokem, než mnoho dokázat za cenu lidské krve."

95 Marginálie: „Jak dovedně pověděno!"

96 V starověké Mezopotámii se objevovalo pohrdání zlatem v městě Babytaké, kde je (podle Plinia, *Naturalis historia* VI 133) zakopávali, aby nikomu nebylo k užitku.

97 Anemolii, jméno smyšleného národa; název utvořil More podle řec. anemólios (větrný, prázdný), tedy asi: Větrovští.

98 Marginálie (řecky): „Jak dovedně pověděno!"

99 Marginálie: „ ‚Pochybného' napsal proto, že šlo o padělané drahé kameny, anebo ‚pochybným' myslil něco nepatrného a skoupého."

100 Marginálie: „Jak pravdivě a jasně řečeno!"

101 Marginálie: „Oč rozumnější jsou Utopijští než lid křesťanský!"

102 Marginálie: „Zde je zřejmě ukryt výsměch."

103 Jinde (v dopise Dorpiovi) se vyslovil More ironicky, že učebnice tak řečená *Malá logika* (Parva Logicalia) má své jméno proto, že je v ní málo logiky (parum Logices).

104 Zřejmý výsměch abstraktním subtilnostem scholastické logiky.

105 Marginálie: „Ale u křesťanů to dnes vládne" (šleh proti rozšířenosti soudobé astrologie).

106 More tu užívá ciceronovského opisu pojmu „etika".

107 Marginálie: „Nesmrtelnost duší, o níž dnes pochybují i mnozí křesťané."

108 Marginálie: „Toto podle stoiků."
109 Marginálie: „Avšak nyní si někteří přivolávají bolesti, jako by v nich spočívala nábožnost, ač mají být spíše snášeny, postihnou-li někoho na cestě k vykonání zbožnosti, anebo přihodí-li se z nezbytnosti přírody."
110 Marginálie: „Lidské mínění dodává nebo odnímá cenu drahým kamenům."
111 Marginálie: „Podivuhodně a velmi případně vymyšleno!"
112 Marginálie: „Ale dnes je toto umění ozdobou dvořanů!"
113 Marginálie: „I tohoto je třeba bedlivě si povšimnout."
114 Marginálie: „Užitečnost jazyka řeckého."
115 Marginálie: „Avšak nyní chodí na studie hlupáci a pařezové, kdežto nejslibnější talenty se ničí rozkošnictvím."
116 Konstantínos Laskaris z 2. pol. XVI. stol., autor tehdy velmi oblíbené mluvnice staré řečtiny.
117 Míněny gramatické spisy byzantského Theodóra Prodroma z XII. stol.
118 Míněno benátské vydání z r. 1502, tištěné Aldem Manuccim.
119 Řecký historik ze Sýrie, jehož *Dějiny* rétoricky vypisují události let 180 až 238 n. l.
120 Smyšlené jméno pro smyšlenou osobu, z lat. tricae (titěrnosti, hlouposti) a lat. apinae (čtveráctví), asi: Šibal Titěra.
121 Galénova *Techné iatriké* („Lékařské umění"), zvaná od středověku *Mikrotechné*, resp. *Mikrotegni* („Malá učebnice"), na rozdíl od rozsáhlejšího díla *Therapeutiké methodos* („Metoda léčení"), zvaného *Megalotechné*, resp. *Megalotegni* („Velká učebnice").
122 Spanilé benátské tisky, z nichž jeden byl jmenován výše v pozn. 118.
122a Dobrovolné usmrcování bylo navrhováno již ve smyšleném státě Iamblichově (*Diodóros* II 57).
123 Marginálie: „Třebaže málo cudně, přece ne neopatrně!"
124 Marginálie: „Neužitečný dav advokátů."
125 Celý předchozí výklad je ukázkou znamenité Morovy ironie.
126 Alaopolitae, smyšlené jméno smyšleného národa, tvořeno z řec. alaos (temný) a řec. polítai (občané).
127 Nephelogetae podobně k řec. nefelé (mrak); vzorem Morovu tvoření mohli být Lúkiánovi Nefelokentauroi.
128 Zapoletae, smyšlené jméno pro národ, jehož příslušníci se rádi zaprodávají za žoldnéře; tvořeno z řec. za- (velmi) a řec. pólétés (prodávající). — Marginálie: „Národ ne nepodobný Švýcarům."
129 V originále paronomasticky: victi victores invicem vicerunt.
130 Marginálie: „Ale dnes vítězové největší část utratí."
131 Protože jazykový základ svých Utopijských odvozoval More z perštiny, je patrně míněn perský bůh světla Mithras, jehož kult se začal od 2. pol. I. stol. n. l. šířit po římském impériu; zde byl uctíván jako nejvyšší bůh nekonečného času. Srov. Statiovu *Thebais* I 716 n.
132 Buthrescae, slovo patrně „mladoutopijské", z řeckých prvků: bú- (velmi), jako bú-limiá (velký hlad), thréskos (boha uctívající).
133 Marginálie: „Ale u nás také jsou jich zástupy!"
134 Marginálie: „Ó, kněží mnohem světější nežli naši!"
135 Výrazy kin-émerni a trap-émerni, pro jejichž překlad vytvořil More umělé latinské složeniny primi-festi a fini-festi, jsou nejpravděpodobněji „mladoutopijské", tj. složené z řeckých elementů; jejich první část patrně souvisí s řec. kinein (uvádět do pohybu) a trepein (obracet), v druhé části je základem řec. émar, hémerá (den).

136 Marginálie: „Ale u nás ti, kteří jsou nejposkvrněnější, derou se, aby byli oltářům nejblíže!"
137 Marginálie: „To si zapamatuj, čtenáři!"
138 Další doklad sžíravé ironie Morovy.
139 Marginálie: „Podivuhodně řečeno!"
140 Echeneis remora, makrelovitá mořská ryba, která se přísavnou deskou zavěšuje na spodek lodí i na tělo větších ryb. Soudobý přírodopis, v podstatě ještě antický, vykládal o její brzdivé působnosti zveličené historky.
141 Překládal jsem z prvního latinského vydání lovaňského (1516), které přetiskl V. Michels 1895. Od tohoto textu jsem potřeboval se uchýlit jenom na místech poměrně nečetných. Zvláštní nadpisy, jimiž bylo Morovo dílo učleněno v kapitoly již v prvním vydání, ponechal jsem beze změny, i když někde plně nevystihují jejich obsah. Odpomoci tomuto nedostatku jsem hleděl nově přidaným ukazatelem na konci knihy.

BOHUMIL RYBA

UKAZATEL

Abraxa 58
adémus 67
adopce 64
advokáti 94
Aegidius 23, 26, 55, 56
Achóriové 47
akademická filozofie 51
Alaopolíťané 97, 98
Aldus 88, 89
Amaurotum 59, 61, 76
Anemóliové 76
Anglie 33, 43, 47, 61
Antverpy 28
Anydrus 61
Aragonsko 47
Aristofanés 88
Aristotelés 88
aritmetika 78
astrologie 79
astronomie 79

barzanés 67
Benátčané 46
bezpráví 81, 97
bezženství 109
bída 36, 49, 53, 54, 80, 116
biskup 70
bití 34, 41
blaženost posmrtná 108
boháči 36—38, 54, 66, 78, 83, 116—118
bohatství 49, 115
bohoslužby 112, 113
boj, jeho metody 99
bolest 80, 84—86
boltec 42
brigády 60, 68
Bruggy 28
Bruxelles 28
břichopas 37
budovy, jejich stavba a oprava 67
bůh 80, 87, 89, 105, 106, 109, 114
búthréskové 110
byrokratismus 68

Calicut 29
Cassel 28
ceny 37, 66, 99
cestování 42, 73, 89
cetky dětské 76
Cicero 29
cisterny 61
civilizace 69
cizinci 70
cizoložství 92,93
Cornwall 35
ctnost 79, 80, 85, 86, 94

čas 24; čas volný 65, 68, 78
čtení mravoučné 72
čtvrť městská 61, 63, 69, 70

dělníci, jejich vzdělávání 66
děti 68, 69, 71, 76, 77, 110, 113
Dioskoridés 88
dívky 68, 91
dobrodiní 81
dobytí ostrova 62, 106
doly 40
domorodci 69
domy 61, 62, 67
doprava 87
dovoz 89
drahokamy 76, 77, 82
drahota 38
dřina 64, 116
dříví 87
duše 79, 81, 84, 107, 108
dveře 62
dvořané 66
dvůr královský 31, 32, 46

Egypťané 56
etika 79, 80
Eurípidés 88
euthanasie 90, 91
Evropa 95

Fabricius 50
filozofové 46, 51, 78, 79
Francie 47
fylarchové 59, 60, 63

Galénos 88
geometrie 78

Héródianos 88
Hérodotos 88
Hésychios 88
Hippokratés 88
hladomor 117
Homéros 88
hospodářství řízené 74
hradby 61
hry 38, 65, 83, 115
hříbě 91
hudba 65, 72, 78, 84, 86, 114
hygiena 70, 71

chrámy 112, 113
chudoba 35, 38, 49, 50, 54, 116, 117

invalidé 35
Itálie 46, 47

jatky 70
jazyk 63, 67, 78, 88, 112
jednoženství 92
jeptišky 44
jídelny 65, 70, 71
jídlo 38, 72
Jindřich VIII. 28

kadidlo 72, 113
Kartagiňané 36
Kastilie 47
Kelainó 31
kinémerni 112
kláštery 44, 106
kněží 44, 66, 67, 70, 71, 90, 91, 94, 106, 108, 110—114
kněžky 111
knihtisk 89
kojenci 71
kojné 71
kolébky 71
koně 60
kořist 104
kostely 71, 112, 113
kostky 65, 83
krádež 34, 35, 38, 39, 40, 41
král poloviční 48; král pro lid 50; král Makarijských 50
krása 86, 93
krčmy 38
Kristus 52, 106, 117
kritikové 26
křest 106
křesťanství 95, 106
kult 112, 113
kuřata, umělý odchov 59, 60

Laistrygoni 31
lakomci 83
lakota 95, 101
láska 40; láska k bližnímu 80, 108; láska k sobě 80; láska manželská 91, 92, 96
Laskaris 88
lékaři 70
lékařství 88
lest válečná 98, 99, 103
lesy 87
letopisy 62
lež 52, 108
líčidla 93
lid 32, 48, 49, 81, 93, 94, 97, 99, 106, 108, 110, 115
lidskost 42, 69, 80, 81, 97, 99
líhně umělé 59, 60
lnářství 64
lodi 30, 58, 61
logika 78
lomy 40
losování 61
lov 83
Lúkiános 88
lupiči 35, 38, 40

magnetka 30, 31
majetnost 49; omezení majetku 54; společenství majetku 52—55, 73, 74, 106, 115, 118
Makarijští 50
manželky 69, 91, 92, 113
manželství 91, 92, 110

maso 109, 110
mateřština 78
Mentiranum 73
města 59—62
měšťané na venkov 59
meteorologie 79
Micio 53
Milán 46
mince 48
mír 33, 35, 36, 48, 107, 112
mniši 36, 44, 45, 66, 110
modlitby 112—115
Mojžíš 40
monogamie 92
monopol 37
mor 37, 69
More 23, 119
Morton 33, 46
most 61
mozek lidský 55
mrzáci 93
mučedníci 105
Mythra 105, 112
mzda 41

náboženství 79, 80, 81, 87, 105 až 115, 118
náboženská tolerance 106—108, 110, 112
nadání 78
nádobí 75
námořnictví 30, 58, 61, 89
nápoje 60
nástrahy 103
náušnice 76
Navarra 47
návyk 84
Neapol 46
Nefelogeté 97, 98
Němci 46
nemoc 86, 87, 108
nemocní 70, 90, 109
nemocnice 70
neschopnost práce 44, 116
netečnost 50
nevěra manželská 92
nevěsta 91
nevěstince 38, 73
nočníky 75

oběti 113
obhájci 94
obchod 74, 89, 97, 98
objevy, v. vynálezy
obrazy 112
Octavia (tragédie) 51
odboj 49
oděv 38, 42, 64, 67, 68, 76, 82, 91, 113
odměny 42, 99, 104, 107
odpočinek 65, 72
Odysseus 29
okna 62
okovy 40, 41, 75, 90, 93
oligopol 37
opati 36
osadníci 69
ostrov, jeho popis 58, 59
otroci, otroctví 42, 70, 71, 73, 75 až 77, 83, 90, 93, 98, 103, 104, 106, 109
ovce 36, 37, 77

Palinúros 29
páni 35, 36, 66
papír 89
pastvinářství 37, 38
peníze 39, 48, 51, 66, 69, 74, 75, 78, 95, 98, 100, 104, 117, 118
perly 76, 77
Persie 41, 88
pivnice 38, 73
plátenictví 67
Platón 29, 46, 52, 53, 54, 88
Plautus 51
plavání ve zbroji 103
Plútarchos 88
pobudové 38, 43, 44
pobuřování lidu 106
pocty 82, 94
podnebí 87
podplácení 95, 99
pohoda životní 85
pohřeb do země 91, 108; pohřeb žehem 91, 108
pochlebníci 33, 43, 47
pochvala 65, 71, 102
pokání 113
polnosti 59—60
Polylérité 41
Portugalci 29
posmrtný život 107, 108, 109
posty 86
potraviny 70

poutníci 73
povaha 87
pověry 105, 109
povijany 71
povolení k cestování 73
povoz 73
práce 37, 64, 65, 66, 72, 74, 90, 109, 117; práce nucené 40, 41, 92; práce veřejné 68; neschopnost práce 44, 116; pracovní doba šestihodinová 64, 65; její snižování 68; zproštění od práce 66
pravda 84, 107
právo 39, 40, 94, 106; právo královské 49
propouštění služebnictva 35, 38
proskripce 99
prótofylarch 63
prozřetelnost 107
prsteny 76
průkaz cestovní 73
předkové 33, 48, 82, 94, 109
přednášky 65
přepych 38, 66, 116
přetvářka 108
přikázání boží 40
příliv a odliv 61, 79
příměří 104
příroda 33, 75, 80—82, 84, 86, 89, 109
přístavy 58
ptačí péra 114
ptáčnictví 83
ptakopravectví 109
půda 37, 38, 69, 87
pýcha 50, 69, 118

rádcové královští 32, 33, 46, 47, 53
rodiče 69
rodina 59, 63, 64, 68, 69, 91
rolnictví 34, 35, 37, 38, 59, 60
rovnost majetku 54, 55
rozkoš 66, 72, 79—87
rozum 79, 80, 84, 98, 108, 117
rozvod 92

řeči pohřební 108
řeholníci v. mniši
Řekové 88; řecký jazyk 88; řecké písemnictví 87—89
řemesla 34, 35, 64—67, 73
řetězy 75—77
řeznictví 70, 83
Římané 36, 40, 56, 87

Sallustius 36
samovláda 63, 81, 95, 97
scelování půdy 37, 38
sebevražda 40, 91
sedláci 35
sekyry 103
senát 60, 63, 73, 88, 92, 110
Seneca 29, 51
signály přístavní 58
síla 86
silnice 68
síně společenské 65, 70, 71
sklizeň 60
sklo 62
Skotové 47
Skylla 31
sláva válečná 97, 99
sliby 96, 99, 101
služebnictvo 35; jeho propouštění 35, 38
smilstvo 93
smlouvy 81, 95, 96, 97
smrt 90, 91, 92, 108, 115
smýšlení 107, 108
snášelivost náboženská 106—108, 110, 112
sňatky 68, 91, 92
Sofoklés 88
sochy 94
soudcové 49, 94, 95
soukenictví 37, 38, 67
soulož 91, 109
soutěžení 62
spánek 65, 72
spiknutí 42, 117
spojenci 97, 98
společenství majetku 52—55, 73, 74, 106, 115, 118; společenství potřeb životních 69; společenství přirozené 96; společenství zaměstnání 64
spravedlnost 34, 39, 95, 96, 116
starci 71, 72
stáří 44, 69, 72, 92, 116
stát 36, 53, 55, 87, 98, 111, 114, 115, 116, 117, 118
stavby 67

stěhování měšťanů ne venkov 59; stěhování rolníků 37
stoicismus 39, 80
stravování hromadné a soukromé 71, 72
stroje válečné 103
střechy 62
střelka magnetická 30, 31
stříbro 74, 75, 89, 100
studium 65, 66, 78, 87, 88; studium dělníků 66
svátky 112
svátosti 106, 110, 112
svoboda 43, 49
svornost 118
syfogranti 63, 64, 66, 71, 73
Syřané 36

šachy 65
šaškové 43, 77, 93
šaty v. oděv
šíje (u ostrova) 58
šípy 103
škola 34, 64, 78, 102
šlechta 35, 36, 66, 82, 116
špitály 70, 71
špižírníci 70
štěstí životní 68, 79, 80, 81, 82
štítonoš 118
Švýcaři 46

tábor 103
Taprobane 29
tělo 84—86, 107
Temsicius 28
Terentius 53
Theodóros 88
Theofrastos 88
Thúkýdidés 88
tolerance v. snášelivost
traniboři 63, 67, 70, 73
trapémerni 112
trest 38, 40, 75, 90, 92, 93, 106, 107, 110; trest smrti 34, 39, 40, 42, 43, 93, 98
trestanci 41, 42, 93
Tricius Apinatus 88
triumf 98
tržiště 69, 70, 94
tuláci 38, 43, 44
Tunstall 28
tyranida, v. samovláda
udavačství 42, 99
ulice 61, 62
umění svobodná 78
umrtvování 86, 87
úpisy dlužní 74, 75
úplatky 95, 99
úřady 54, 63, 68, 94, 107
úředníci 63, 90, 94, 95
usmrcování 90, 91
Utopie 56, 58, 88
Utopus 58, 62, 107
úvěr 74, 104

vady tělesné 92, 93
válečnictví 33
válka 34—36, 48, 69, 74, 90, 97 až 104, 112, 118
vaření 71
vášně 82
vědy 66, 78, 109
vegetářství 109
velitel 101
venkov 59, 72
Vespucci 29
věštění 109
vinárny 38, 73
vítězství 102, 111
vladař 32, 41, 48, 49, 63, 67, 70, 73, 75, 81, 91, 93, 94, 96, 98, 110; vladař-filozof 46, 51
vlastnictví soukromé 49, 52, 54, 62
vlastnosti fyzické a duševní 87
vlna 36, 64, 77
vodovody 61
vojáci 36, 74; vojenství 97, 102; vojenská povinnost 41, 101; vojenský výcvik 97, 103, 115
volby 94, 110
volci 60, 73
voňavky 72
voskovice 94, 113
vražda 40
vůně 86, 113
vyhnanství 106
výchova 39, 78, 110
vykořisťování 35, 117
vynálezy 55, 89
výroba 66; výroba živočišná 37, 38, 59, 87
vyrovnání majetkové 54
vyslanci 67, 70, 76, 77
vysloužilci 36

vývoz 74, 89
vyzvědači 104
vzdělanci 66, 67, 88
vzdělání 65, 66, 68, 78, 87, 88, 90
vzrůst 87

zábavy 65; zábavy při jídle 72
zabití 39
zahálka 36, 37, 38, 65, 66, 73, 116
zahrady 62
zajatci 90, 102
zajíci 83
Zákon Starý a Nový 40
zákon 39, 48, 51, 53, 78, 81, 94, 107, 117, 118
záliby 84
zaměstnání 64
Zapólétové 100
zarovnodennostní kraje 56
zásobování 59, 74, 87
závady stavební 67
zázraky 109
zběhové 73
zbraně 103
zdraví 84, 85
zdravotnictví 70
zednictví 64
zemědělství, v. rolnictví
zlato 49, 51, 74—78, 82, 83, 89, 99, 100
zločinci 90, 93
zloději 34, 38, 39, 40, 41
zpěvy 108, 114

žalář 37, 93
žebrota 37, 38, 44, 50, 66, 115
železo 74, 75, 89
ženitba 91
ženy 64, 66, 71, 73, 97, 102, 111, 113
život, jeho cena 39, 102; jeho krátkost 95; jeho půvab 80; život politický 53; život pospolitý 118; život posmrtný 107, 108, 109
žoldnéři 35, 74, 100—102

OBSAH

PŘEDMLUVA 7
PŘEDMLUVA MOROVA (V PODOBĚ DOPISU PETRU AEGIDIOVI) 23
MOROVY UTOPIE KNIHA PRVNÍ 27
MOROVY UTOPIE KNIHA DRUHÁ 57
DOSLOV 121
POZNÁMKY PŘEKLADATELOVY 143
UKAZATEL 151

THOMAS
MORE

UTOPIE

Z latinského originálu přeložil
a poznámkami doprovodil
prof. dr. Bohumil Ryba
Předmluvu napsal dr. Jan Halada,
doslov dr. Petr Křivský
Obálku navrhl a graficky upravil
Václav Kučera
Vydala Mladá fronta jako svou
3936. publikaci
Edice Prameny, svazek 26.
Odpovědný redaktor Allan Plzák
Výtvarný redaktor Jiří Svoboda
Technická redaktorka Vlasta Kučerová
Vytiskl Mír, n. p., závod 3, Praha 1,
Opletalova 3
6,64 AA. 11,22 VA. Vydání 2.
(v Mladé frontě 1.)
160 stran. Náklad 10 000 výtisků.
Praha 1978 510/21/82.6
02/3 23-074-78
Cena brož. výtisku Kčs 12,—